

## **Domokos Mária laudációja Berlász Melinda székfoglaló előadásához**

Berlász Melinda családi indíttatása több oldalról is kutatói irányultságú, itt most édesapját, a történész, könyvtáros, levéltáros szakma nagyrabecsült tudósát, Berlász Jenőt említem. Ő tíz évig (1948–57) vezette a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárát, és a zenei adottságaival kitűnt, tizenéves Melindát bevezette a Kézirattárral ajtószomszédos Népzene-kutató Csoportba, oda, ahol 1940-ig Bartók Béla dolgozott, ekkortájt pedig Kodály Zoltán volt az igazgató. Berlász Melinda emlékei szerint ennek az élménynek is része volt abban, hogy a zenei pálya mellett döntött.

A konzervatóriumban zeneszerzés szakon végzett Sugár Rezső osztályában, és egyenesen a Zeneakadémia zenetudományi szakára vezetett az útja. Itt magas szintű történeti és elméleti képzés folyt: Bartha Dénes és Szabolcsi Bence az egyetemes zenetörténetet, Bárdos Lajos és Gárdonyi Zoltán a zeneelméleti tárgyakat oktatták. Tanulmányai végeztével a Bartók Archivum, (későbbi nevén Zenetudományi Intézet) szervezeti kötelékébe került ösztöndíjasként Szabolcsi Bence igazgatása alá, Ujfalussy József mellé.

Pályakezdésében a kortárs zene iránti érdeklődése is szerepet játszott. 1961-től, Károlyi Pál zeneszerző feleségeként jártasságot szerzett az akkoriban pályakezdő zeneszerzők törekvéseinek ismeretében. Így kötelezte el magát a legújabbkori magyar zeneszerzéshez, és ezért történt, hogy munkahelyi feladatai már a 70-es évek elejétől kezdve a kortárs magyar zeneélet- és zeneszerzés kutatásaihoz kapcsolódtak. Ujfalussy József adott megbízást a 20. századi magyar zeneszerzés egyik jelentős személyiségének, az 1963-ban elhunyt Lajtha Lászlónak életmű-feldolgozására. E felkérés alapján vált Berlász Melinda a Lajtha-életmű első kutatójává még abban a kedvező helyzetben, amikor Lajtha Lászlóné útmutatásával ismerhette meg a szerzői hagyatékot. Mintegy hetven Lajtha-témájú megnyilatkozása (könyvek, tanulmányok, lexikon cikkek, előadások, kiállítások) tanúskodik arról a folyamatos munkáról, melynek során módszeresen feltárta és feldolgozta Lajtha László életének, tevékenységének különböző területeit. Először a tudós Lajthát mutatta be 1984-es kismonográfiájában. A kilencvenes években nagyszabású tanulmányokat szentelt a zeneszerzői életmű műfajszerű kutatásának. Végül a Lajtha-centenáriumi alkalmával kiadta Lajtha Összegyűjtött írásai első kötetét (1992), és két életmű-kiállítást rendezett, előbb a Néprajzi Múzeumban, utóbb Párizsban, a Magyar Intézetben. Jelenleg a Lajtha-írásművek II. kötete kiadásának előkészítését végzi.

Egy újabb életmű-vizsgálat keretében Weiner Leó zeneakadémiai tanári tevékenységével foglalkozott azzal a céllal, hogy – miután Weiner kamarazene tanításának híre az egész zenei világot bejárta – a kamarazene tanításának módszerét, mint zenei gyakorlati tevékenységet a tanítványok szóbeli nyilatkozatai alapján rekonstruálja. Ez egyet jelentett a világon szétszóródott Weiner-tanítványok nemzedékeinek megszólításával, írásbeli és szóbeli emlékeik összegyűjtésével, értelmezésével. Az összegyűjtött források alapján 50 Weiner-tanítvány tényekben és élményekben gazdag ismeretanyagát foglalta kötetbe (Weiner Leó és tanítványai. 1/ 1985, 2/ 2003).

Más irányból, a magyar zeneélet 20. századi levéltári és folyóirati forrásainak kutatásai során „talált rá” az emigrációban élő zeneszerzőre, Veress Sándorra, akinek külföldön végzett tevékenységéről a hazai zeneélet évtizedeken át nem vett tudomást. Veress 1949-ben történt emigrációja után kiszakadt a hazai zeneéletből. Berlász Melinda volt az, aki 1980-ban először tett kísérletet a Svájcban élő zeneszerzővel való, hivatalos úton történő kapcsolatfelvételre.

Hazatérve elkészítette a Veress-irodalom első összefoglaló tanulmánykötetét Demény János és a kolozsvári zeneszerző, Terényi Ede részvételével (1982), később kiadta Veress 1930-as moldvai csángó népzenei gyűjtését (Szalay Olgával közösen, 1989), majd kórusainak gyűjteményes köteteit (2007, 2010). Berlász Melindának az évek során mintegy 40 Veress Sándorral foglalkozó tanulmánya, cikke, ismertetése, lemezkísérő szövege jelent meg. A közelmúltban ő rendezte az első hazai emlékkiállítás is, Veress halálának 25. évfordulója alkalmából, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézet Zenetörténeti Múzeumában. (Veress Sándor (1907–1992). Zeneszerző, tanár, kutató).

Kutatásainak indítéka és eszméje elsősorban arra irányult, hogy a Bartók- és Kodály-életművek nemzetközi elismertsége mellett a további, nagy formátumú, jelentős zeneművész egyéniségek alkotómunkájának eredményeit is beépítse a magyar kultúra és művelődés épületébe. Ezt tette 1994-es kandidátusi disszertációjában, melyben Lajtha László és Veress Sándor tudósi tevékenységének új, általa felkutatott forrásait a 20. századi magyar népzene-kutatás-történet összefüggésében mutatta be. Ez a magasabb, közösségi nézőpont hívta életre Berlász Melinda egy másik vállalkozását, a 9 munkatárssal közösen létrehozott Kodály Zoltán és tanítványai. A hagyomány és a hagyományozódás vizsgálata két nemzedék életművében című tanulmánykötet (2007). Célja a Kodály-életmű és a tanítvány-életművek mélyebb megismerése és egységben való szemlélete. A kötet új szempontjaival, adatközléseivel, ismeretlen dokumentumok sokaságának közreadásával, bibliográfiáival nemcsak zenetörténeti, hanem művelődéstörténeti szempontból is nagy nyereséget jelent.

Az 1920-as születésű Járdányi Pál népzene-kutatói munkássága volt az utolsó láncszem abban a sajátos, 20. századi magyar alkotóművész-típust megtestesítő történeti folyamatban, amelynek alapját Bartók- és Kodály életműve teremtette meg a párhuzamosan művelt zeneszerző és népzene-kutató tevékenység vállalásában. Ehhez a tudós-zeneszerző típushoz tartozott Lajtha László, ezt a kettős hivatást tekintette magáénak Veress Sándor, és ezzel az eszmével azonosult a Kodály-tanítványok második nemzedékének jeles képviselője, Járdányi Pál is. Járdányi írásműveinek gyűjteményes kötetét Berlász Melinda 2000-ben publikálta, mintegy a 20. századi magyar zenetörténeti alapkutatások és forrásközlések hiánypótló kezdeményezéseként. (Járdányi Pál összegyűjtött írásai, 2000.)

Új feladatot jelölt ki számára a kortárs magyar zeneszerzőkről szóló szakirodalom hiányosságának illetve egyenetlen feldolgozottságának tapasztalata. E téren is hasonló adóssággal kellett szembesülnie, mint a '70-es években a Lajtha-, Weiner-, Veress- és Járdányi-irodalom vonatkozásában. Ezért kezdeményezett és hozott létre egy új, Magyar zeneszerzők címet viselő kismonográfia-sorozatot. Az 1998-ban indult, napjainkig élő sorozat minden egyes kötete hasonló felépítésű és kettős célt valósít meg. Egyrészt a zeneszerzői életpálya koncentrált összefoglalását adja, másrészt legfrissebb alapkutatásra épülő szerzői műjegyzéket és bibliográfiát közöl. A magyar és angol nyelven megjelent kötetek folyamatos lehetőséget adnak az új magyar zene iránt érdeklődő külföldi tájékoztatására is. Az elmúlt 20 év során mintegy 40 szerzői kismonográfia jelent meg Berlász Melinda sorozat- és kötetszerkesztésében 30 szerző tollából. (Magyar zeneszerzők / Hungarian Composers. A Mágus kiadó, illetve a Budapest Music Center kiadásában 1998–napjainkig.)

Berlász múlt századi, magyar életmű-kutatásokra összpontosító kezdeményezéseit még ki kell egészítenünk egy zenetörténeti korszakvizsgálattal is, amely a II. világháborút követő időszakban, az 1945-től 1956-ig tartó évtizedre irányult. A forráskutatások módszereként Berlász ezúttal a levéltári vizsgálatok hosszú és beláthatatlan eredményességgel járó gyakorlatát alkalmazta.

A nagyszabású művelődéstörténeti program végül Tallián Tibor zenetörténésszel való együttműködésben valósult meg: eredményei három dokumentumkötetben, a Műhelytanulmányok a magyar zenetörténethez című intézeti kiadványsorozatban jelentek meg, 1985-1986-ban.

A '90-es évek közepétől munkásságához tudományos pozíciók is társultak: hat éven át osztályvezetőként működött a Zenetudományi Intézet Legújabbkori magyar zenetörténeti osztálya és Dohnányi Archívuma keretében, majd csoportvezetői és témavezetői megbízatásokat teljesített. Évtizedek óta tagja az MTA Zenetudományi Bizottságának és több zenei testületnek, társaságnak. Pályája elismeréseként számos kitüntetésben részesült, 2013-ban az MTA Akadémiai díjával tüntették ki.

Berlász Melinda zenetörténeti tudományos tevékenységét a következőképpen jellemezhetjük: vonzzák a magasrendű művészi és erkölcsi értékek, kiváltképp, ha nincsenek az őket megillető helyen, ha ismeretlenek, rejtettek, tiltottak, elhallgatottak; ez értékek felismeréséből fakad belső meggyőződése, mely minden munkáját áthatja, és ennek a meggyőződésnek ereje viszi előre, céljai felé. Mikor a célok megkívánják közösséget teremtet maga körül, fiatalokat ösztönöz, alkotócsoporthoz hoz létre, melynek tagjait serkenti, buzdítja, irányítja még napjainkban is, noha ma már munkahelyi pozícióval nem rendelkezik. Gondolkodása eredeti, ítélő ereje biztosan működik, innen a kezdeményező készség és a kezdeményezések eredményessége. A 20. századi magyar művelődés- és zenetörténet-írás sokat köszönhet neki.

Domokos Mária